

9. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электр. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru>.
10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан [Электр. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.google.com.ua>
11. Уголовный кодекс Туркменистана. – Ашпабад, 2010.
12. Уголовный кодекс Латвийской Республики. – СПб., 2001.
13. Уголовный кодекс Республики Молдова. – Кишенев, 2009.
14. Уголовный кодекс Грузии. – СПб., 2002.
15. Уголовный кодекс Эстонской Республики. – СПб., 2001.
16. Уголовный кодекс Литовской Республики. – СПб., 2003.
17. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями на 1 серпня 2012 р.). – Х., 2012.

Надійшла до редакції 24.12.2012

ІВАНЕНКО Ю.Л., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.988

МЕХАНІЗМ ПОВЕДІНКИ ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ БРОДЯЖНИЦТВОМ, ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ: ВЗАЄМВІДНОСИНИ ЖЕРТВИ ТА ЗЛОЧИНЦЯ

Проведено аналіз механізму поведінки осіб, які займаються бродяжництвом, при вчиненні злочину. Розглянуто проблемні питання взаємовідносини жертви та злочинця.

Ключові слова: поведінка, жертва, злочинець, взаємовідносини, зв'язок, особи, які займаються бродяжництвом, віктимність, бродяжництво, кримінальна ситуація.

Проведен анализ механизма поведения лиц, которые занимаются бродяжничеством, при совершении преступления. Рассмотрены вопросы взаимоотношения жертвы и преступника.

Ключевые слова: поведение, жертва, преступник, взаимоотношения, связь, лица, занимающиеся бродяжничеством, виктимность, бродяжничество, криминальная ситуация.

The article is devoted to the analysis of the mechanism of behavior of persons who are engaged in vagrancy while committing the crime, considered the issues of the relationship of the victim and the offender.

Keywords: behavior, the victim, the offender, relationship, communication, persons who are engaged in vagrancy, victim, the criminal situation.

Досить суттєвий вплив на мотивацію злочинної поведінки здійснює як поведінка та особа жертви, так і взаємовідносини останньої зі злочинцем. Злочинець, злочин та жертва тісно пов'язані між собою складним причинним зв'язком. Механізм поведінки осіб, які займаються бродяжництвом, полягає в тому, що останні можуть знаходитись в стані потенційної жертви і злочинця одночасно. Проблема в тому, що відокремити жертв від злочинців серед даної категорії осіб дуже складно, тому ця тема є актуальною і потребує подальшого криминологічного аналізу.

Певні аспекти проблематики механізму віктимної поведінки досліджувались такими науковцями, як Ю.М. Антонян, В.В. Голіна, О.М. Джужа, О.М. Костенко, Д.В. Рівман, В.А. Туляков, Л.В. Франк та ін. Однак механізм індивідуальної поведінки осіб, які займаються бродяжництвом, при вчиненні злочину криминологами ще не досліджувався.

Метою даної статті є визначення механізму поведінки осіб, які займаються бродяжництвом, при вчиненні злочину, взаємовідносин жертви та злочинця.

У тісному взаємозв'язку бродяжництва та злочинності кожен злочин являє собою акт поведінки осіб, які потрапили у криминогенну ситуацію. При навмисному злочині ця поведінка має більш або менш повну оцінку особою як самої поведінки, так і її наслідку. Проте при аналізі злочину не можна відділяти злочинця від конкретної життєвої обстановки, в якій він діє. Злочини людини неможливо ізолювати від ситуації, яка їх спричинила і визначила за формою та змістом. Аналізуючи злочин, неможливо оцінити його в криминологічному плані, доки не будуть розглянуті усі внутрішні зв'язки обставин, які в сукупності сприяли можливості його вчинення, тією або іншою мірою вплинули на результати злочинної діяльності, визначили мотиви поведінки злочинця та поведінку потерпілого. Щоб аналіз причин злочинів, що вчинюються щодо осіб, які займаються бродяжництвом, був об'єктивним, необхідно враховувати весь



комплекс чинників, що створюють замкнений причинний ланцюг, останнім елементом якого є злочин. Вивчення цього причинного ланцюга здебільшого веде за межі конкретної криміногенної ситуації, відкриваючи можливість оцінити сукупність обставин, які визначили формування не тільки конкретного злочинного наміру, а й взагалі антисуспільної установки особи, визначивши негативну лінію поведінки злочинця та віктимологічну – жертви. Причинна залежність полягає у двох значеннях: по-перше, кожна причина породжує декілька наслідків, а кожний наслідок є результатом дії декількох обставин (низки причин та умов); ця багатозначність виявляється в кожному конкретному випадку та загалом; по-друге, існує і специфічна вірогідна сторона багатозначності причинного зв'язку, яка складається з того, що при заміні деякої умови, навіть за тієї ж причини, з'являється інший результат. Тому різноманітна поведінка людей під впливом одних і тих самих обставин й ускладнює його передбачення. Що стосується віктимності, то існують різноманітні форми поведінки людей, які їй сприяють, хоча причини можуть бути одні й ті ж самі.

Причина охоплює те, що передує процесу віктимізації особи: період формування особи, її взаємовідносини зі злочинцем та взаємодія з конкретною життєвою ситуацією. Причинний зв'язок розвивається головним чином у середовищі соціальних явищ, наприклад таких, як бродяжництво [4, с. 83].

Взаємовідносини жертви та злочинця виникають внаслідок кримінального конфлікту, який мав місце між ними. До вчинення злочину стосунки, що були між ними, можна віднести до звичайних взаємовідносин, але кримінальний конфлікт, до якого призвели ці стосунки, свідчить про їх відхилення від норми, тобто девіацію у процесі їх розвитку та протікання [3, с. 289].

Особи, які займаються бродяжництвом, найчастіше об'єднуються в групи та спілкуються між собою. Аморальний спосіб життя, внаслідок яскраво виражених особистих негативних якостей та властивостей, зниження самокритичності і самоконтролю, безпорадний стан, в якому вони перебувають майже постійно, неможливість реально оцінювати життєві ситуації і за необхідності надати адекватний опір іншим антисуспільним елементам, з якими останні перебувають у взаємовідносинах – все це призводить до перетворення бродяг на потенційних жертв [5, с. 108]. Окрім того, бродяжництво майже у всіх випадках поєднується з іншими соціально-негативними явищами, як наркоманія, алкоголізм, токсикоманія, проституція. Вищеназвані негативні соціальні явища можуть існувати не лише на ґрунті аморальної спрямованості особи, а й через несприятливий збіг життєвих обставин. У сукупності всіх негативних явищ між бродягами виникають кримінальні конфлікти, що спонукають до вчинення злочину.

На думку О.М. Джужі, між злочинцем та жертвою існує завжди об'єктивний зв'язок, незалежно від того, знайомі вони були чи ні. У момент вчинення злочину їх об'єднує час і місце вчинення злочину. Поведінка та стан жертви певним чином сприяють або, навпаки, протидіють вчиненню злочину. Суб'єктивний зв'язок "злочинець-жертва" має місце тоді, коли вони один одного знають, між ними існують певні стосунки. Ці стосунки наповнені різноманітним змістом, який і визначає поведінку суб'єктів. У такому випадку жертва належить до кола безпосереднього оточення злочинця й також впливає на формування злочинної мотивації і прийняття ним рішення про вчинення злочину [3, с. 291].

Так, розвиток взаємовідносин осіб, які займаються бродяжництвом, іноді призводить до кримінального конфлікту як наслідку ситуації. Наслідок містить у собі розвиток причинного зв'язку – від акту поведінки особи до настання злочинного результату. Вольовий акт жертви злочину виявляється у фізичному або інформаційному впливі на зовнішнє середовище. Це зовнішні причинні зв'язки, що мають більш вузький характер динамічного впливу. Жертва злочину з її свідомістю та вольовими якостями – це центральний елемент, що пов'язує причину та наслідок [4, с. 83].

Віктимізація бродяги як жертви злочину може бути визначена самим станом, провокуючою поведінкою жертви. В теорії кримінального права справедливо зазначається, що обов'язковим структурним елементом будь-яких суспільних відносин є соціальний зв'язок, який розглядається і як зміст самих відносин. Такий висновок обумовлений тим, що соціальний зв'язок є дзеркалом внутрішньої структури суспільних відносин, в якій відображаються його суть та основні якості. Аналіз зв'язку взаємодії, контролю, відносин між злочинцем та його жертвою допомагає визначити суть і зміст окремих елементів механізму злочинної поведінки,



визначити основні характеристики віктимної поведінки.

Слід зазначити, що саме морально-психологічна характеристика взаємозв'язку між злочинцем, злочином та жертвою впливає та визначає особливості віктимологічної профілактики таких злочинів.

З іншого боку, в формально-логічному значенні бродяги як жертви злочину може йтися не стільки про об'єктивно-суб'єктивну характеристику соціального зв'язку, скільки про зв'язок детермінації, коли злочин об'єктивно виникає через процес віктимізації жертви, а жертва, відповідно, усвідомлює свій специфічний соціально-правовий статус, завдяки якому щодо неї вчинено злочин. Взаємодія злочинця та жертви на матеріальному, енергетичному та інформаційному рівні є основою моделювання механізму злочинної поведінки [7, с. 119].

Оцінка поведінки бродяги як потенційної жертви свідчить, що вона може бути не тільки аморальним вчинком, а й правопорушенням. Психічне ставлення жертви до своєї поведінки та її результату, у зміст якого входять разом із змінами в об'єктивній реальності й негативні зміни у психічному стані, може бути умисним та необережним.

Сукупність якостей, що формують особистісну віктимність до різних видів злочинів, за своїм змістом неоднакова навіть в одній особі. Поведінка потерпілого є однією з обставин, що впливає на виникнення та здійснення злочинного задуму. В особі, яка займається бродяжництвом, високою є вірогідність стати жертвою злочину, і вона підвищується не тільки за наявності певних якостей людини, але залежно від місця, часу і стану, в якому жертва перебуває, від низки умов, які становлять загалом сукупність віктимогенної обстановки. Особи даної категорії постійно перебувають у кримінальній обстановці і є потенційними жертвами злочинів.

Люди здатні завжди раціоналізувати свою поведінку, посилаючись на зовнішні обставини, що детермінують її, але стиль життя бродяг цього забезпечити не може. Зовнішні обставини, з урахуванням особливостей індивідуальної психології, своєрідно переломлюються у свідомості. Це пов'язано, насамперед, із визначенням конкретної ролі негативної поведінки, що взаємодіє зі злочинцем у кримінальній ситуації, дає можливість визначити ступінь свободи волі суб'єкта злочину, співвідношення вибору вчинку з його необхідністю і правильно вирішити питання про вину і відповідальність за вчинене.

Віктимна поведінка осіб, які займаються бродяжництвом – це один з типів поведінки, яка супроводжується соціальним відхиленням від загальноприйнятих норм та має свою специфіку. Бродяги належать до тих жертв, які завжди потребують віктимологічного впливу і захисту. Важливість рішення цієї проблеми повинна призвести до формування суспільного руху на захист осіб, які займаються бродяжництвом як жертв злочинів, до вдосконалення законодавства та здійснення заходів профілактичного впливу [6, с. 248-249].

Неправомірна поведінка осіб, які займаються бродяжництвом, спричиняє несприятливе формування особи, у подальшому, за певних умов, штовхаючи на конфліктні ситуації кримінального характеру, в яких як наслідок можна стати і злочинцем, і жертвою злочину.

Зв'язок соціального явища бродяжництва зі злочинністю має причинний характер. Соціальні явища та процеси визначають та зумовлюють злочинність та окремі злочини. Вони розглядаються нами як її причини, що впливають на злочинність, створюють необхідні об'єктивні передумови її існування, породжують можливість осіб, які займаються бродяжництвом, стати як злочинцем, так і жертвою злочину [1, с. 105].

Причинний зв'язок між якостями бродяг як потенційної жертви та їх поведінкою має вірогідний характер. Саме цей характер дозволяє пояснити низку віктимологічних позицій. Від особи потенційної жертви та її поведінки залежить така об'єктивна категорія, як конкретна життєва ситуація. Саме вона відповідно до особистісних якостей породжує певний варіант поведінки. Особистісні якості при взаємодії з конкретною життєвою ситуацією, у якій перебуває бродяга, визначають зміст та спрямованість її поведінки.

Через свій соціальний статус навіть не позбавлені позитивних якостей особи, які займаються бродяжництвом, не можуть позитивно будувати свою поведінку. Вони не сприяють критичній оцінці суб'єктом ситуації, що склалася, негативні емоції не стримують розвиток соціально позитивних форм поведінки, із багатьох варіантів поведінки обрати найбільш безконфліктні дії в конкретних обставинах не вдається, а також свідомо знизити вірогідність розвитку подій у негативному для себе з віктимної точки зору напрямі, зменшити або звести



нанівець можливість стати жертвою в тій чи іншій ситуації майже неможливо.

Негативні якості осіб, які займаються бродяжництвом, породжують негативні погляди, звички, що, своєю чергою, посилює несприятливі, негативні манери поведінки, знижує самокритичність і притупляє самоконтроль. Носій негативних якостей частіше від інших може допустити необережні, а інколи і провокаційні дії, здатні за певних умов спричинити негативну реакцію оточуючих [4, с. 83].

Враховуючи механізм індивідуальної поведінки осіб, які займаються бродяжництвом, при вчиненні злочину, можна дійти висновку, що жертвами кримінального насильства та інших протиправних діянь найчастіше стають особи, які мають аналогічні зі злочинцем характеристики, тобто жертви і злочинці є людьми одного й того ж соціального типу. Як правило, саме ця однотипність властивостей жертв злочинів виступає основою їх взаємовідносин, що базується на спільності інтересів, схильностей, звичок, уподобань, рівня освіти, стилю життя [2, с. 91].

Підсумовуючи, зазначимо, що для осіб, які займаються бродяжництвом і стали жертвами злочинів, характерною є наявність певного комплексу соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових ознак, поява яких за певних обставин детермінує їх типову поведінку і пов'язану з цією поведінкою більшу ймовірність, ніж в інших осіб, стати жертвою злочину. Тому особи, які займаються бродяжництвом, через високий рівень віктимності, яка виражається в їх індивідуальній поведінці, обов'язково повинні перебувати в центрі уваги органів внутрішніх справ, а їх якості – враховуватись при розробці заходів віктимологічної профілактики.

Список використаної літератури:

1. Гришко О. До проблеми віктимності осіб похилого віку при вчиненні проти них злочинів / О. Гришко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 1. – С. 105-108.
2. Гумін О.М. Особливості кримінологічного аналізу жертв насильницьких злочинів / О.М. Гумін // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 83-92.
3. Корягіна А.М. Щодо визначення взаємовідносин жертви та злочинця / А.М. Корягіна // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 287-294.
4. Кримінологічна віктимологія : навч. посібник / Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, В.В. Василевич. – К., 2006.
5. Солодовников С.А. Виктимное поведение и защита потерпевших от насильственных преступных посягательств // Преступное поведение. Новые исследования: сборник научных трудов, – М., 2002. – С. 244-250.
6. Пищенко Г., Мищенко С. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю // Право України. – 1998. – № 7. – С. 46-49.
7. Туляков В.А. Виктимология: социальные и криминологические проблемы / Одесская национальная юридическая академия. – О., 2000.

Надійшла до редакції 25.12.2012

НЕКРАСОВ О.О., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.3

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВТЕЧУ З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ (ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД)

Здійснено історико-правовий аналіз законодавства про кримінальну відповідальність за втечу з місця позбавлення волі або з-під варті у дореволюційний період. Виокремлено періоди розвитку зазначеного інституту.

Ключові слова: історико-правовий аналіз, законодавство, кримінальна відповідальність, втеча, періоди.

Осуществлен историко-правовой анализ законодательства об уголовной ответственности за побег из места лишения свободы или из-под стражи в дореволюционный период. Выделены периоды развития исследуемого института.

